

Den Haag OP STAND

De verdeling van de stad in zand en veen is in feite al zo oud als Den Haag zelf, maar het lijkt alsof de scheiding nooit zo duidelijk wordt gevoeld als de afgelopen jaren. Aanvankelijk was het een markering die alleen in grafieken voorkwam, maar sinds de jaren tachtig is vrijwel iedereen ermee bekend. Het is de scheiding tussen welvarend en arm, tussen autochtoon en allochtoon, tussen blank en gekleurd. Kortom, het is een omschrijving die weinig subtiliteit kent.

In de media gaat de meeste aandacht uit naar het veen. Vanwege de problemen die armoede voortbrengt (de Schilderswijk is de armste wijk van Nederland, bewoners sterven er veel eerder dan die in de Vogelwijk), de stadsvernieuwing, jongeren die in naam van de islam opstand prediken, de hoge misdaadcijfers enzovoort. Allemaal aspecten die goed zijn voor berichten, reportages en commentaren.

Op het zand is het veel stiller. Een notabele rijdt wel eens dronken tegen een paaltje, maar nooit werpen de bewoners van de Archipelbuurt of het Statenkwartier gemaskerd barricaden op. En als ze in het Benoordenhout boos zijn op de gemeente, heeft dat een lawine aan brieven tot gevolg, veelal geschreven door gepensioneerde juristen. Hagenaars die nog steeds een beetje zijn zoals de keurige burgers in Slauerhoffs beroemde gedicht 'In Nederland...': 'Het gaat mij daar te kalm en te deftig, men spreekt er langzaam, wordt nooit heftig, en danst nooit op het slappe koord (...) 'En nooit, neen nooit gebeurt een mooie passieoord'. Want ook onwenselijk gedrag is op het zand anders, het uit zich in hoge bonussen, een linke piramideconstructie, lucratieve fraude of burgerlijke ongehoorzaamheid. In Den Haag hebben wij twee werelden in één.

Voor deze bijlage hebben we een eigenzinnige keuze gemaakt. Niet het zand of het veen, ook niet allebei, we kozen voor een verkenning van de levens in de Haagse wijken vlak achter de duinen, waarbij we de rijkdom die de multiculturele samenleving ons bracht, niet zijn vergeten (zie pagina's 10 en 11: 'Hofleveranciers van het veen'). Het is een lichtvoetige bijlage waarvoor de prachtige schildering van Diederik Gerlach op de voorpagina de toon zet. Des Indes, Haus Mauritz, 't Goude Hooft, het Binnenhof alias Grand Hotel Haager Hof en De Posthoorn opgetild naar het niveau van een chic wintersportoord in kersttooi. Inderdaad, Den Haag op stand.

CASPER POSTMAA

REINILDIS VAN DITZHUYZEN ONTDEKT IN KLUIS VERGETEN CORRESPONDENTIE

Weense liefdesbrieven als leidraad voor het verhaal van een eeuw

door CASPER POSTMAA

Reinildis van Ditzhuyzen studeerde geschiedenis en talen aan de universiteiten van Salzburg, Nijmegen, Wenen en Barcelona. In Duitsland geeft zij commentaar bij televisie-uitzendingen over het Nederlands vorstehuis, in eigen land is zij een gekend schrijfster met een divers oeuvre waarin 'De dikke Ditz'. Hoe hoort het eigenlijk het bekendste werk is. Onlangs verschenen van haar hand 'Oranje-Nassau. Het biografisch woordenboek'. Momenteel werkt zij in Wenen op basis van brieven aan een historisch boek dat volgend jaar oktober verschijnt.

Is dit verhaal een film was, zouden we in het openingsshot een studente met een koffer in haar hand uit een treinwagon zien stappen onder de overkapping van een groot station. Wenen in het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw. De Oostenrijkse hoofdstad is vermoeid en heeft nog niet alle klappen verwerkt die de oorlog heeft toegediend. Het beeld vervaagt en verplaatst zich naar een andere tijd, de onze. Dezelfde vrouw, ouder, zelfbewuster, in haar koffer een verhaal over de twintigste eeuw. "De geschiedenis van een eeuw belichaamd door één man", zegt de vrouw en stapt dan in een taxi. Het is geen film, maar het verhaal van de Haagse historica en auteur Reinildis van Ditzhuyzen, die in Wenen werkt aan een boek over de relatie tussen Mimi en Hermann. Een liefde tijdens de Eerste Wereldoorlog. In de jaren zeventig was zij in Wenen als studente en nu is ze terug. "Den Haag", zegt ze bijna als afscheid, "raakt daardoor steeds meer op de achtergrond". Alleen al de aanloop naar haar verhaal is er een waar schrijvers van dromen. "Ik kwam in contact met Frederik Enschedé, inderdaad van de drukkerij. Hij vertelde me dat hij een archief had geërfd via zijn Weense moeder. Of dat niet iets voor een boek was. Ik ben in Wenen gaan kijken. Als ik een lade opentrok, rolden de papieren eruit. Zo'n stapel! Alles ongeordend". Dat boek moet zij nog schrijven, want er duikt ook nog een oude kluis op die een geheim bevat: 34 brieven van Mimi Rainer en haar minnaar de Jood Hermann Lilienfeld, negenentwintig van hem en vijf van haar. Alsof je via het deurtje van de kluis zo de geschiedenis binnenstapt. De briefwisseling begint in 1915. "Volgend jaar precies een eeuw geleden, een prachtig moment om met zoiets te beginnen, want de Eerste Wereldoorlog staat volop in de belangstelling". Dat verhaal gaat dus voor. Ze schrijft het in het Duits omdat het in de eerste plaats een verhaal is voor de Duitse markt; een Midden-Europese geschiedenis die de schrijfster naar de randen van het oude Habsburgse Rijk brengt, naar landen die toen niet bestonden, of nu andere grenzen hebben. Naar steden en streken die tegenwoordig nieuwe namen dragen, zoals Lviv, dat toen Lemberg heette en nog een handvol andere namen had, maar ook naar Boekovina, Bratislava, Košice, Arolsen, Berlijn, Saarburg en Praag. Een reis door de oude atlas van Europa.

Poëtisch

Maar in de eerste plaats zijn het de twee geliefden die haar intrigeren, en dan met name Hermann. "Van Mimi wist ik wel het een en ander, want ze was de moeder van mijn opdrachtgever. Maar wie was hij? Dat wilde ik weten". Voortvarend ploegt zij archieven in Wenen door en ze reist zelfs af naar Lilienfeld, waar de burgemeester tracht alle naar zijn stad vermoede families op te sporen. "Maar van mijn Hermann wist hij niets". Zij zoekt verder, want de Oostenrijkse militair boeit haar mateloos. "Hij was officier, arts en dirigent, en hij schrijft zo mooi, heel poëtisch en literair, alsof je naast hem zit". Als bewijs citeert zij een zin uit een brief van 20 november 1915. "Ik zoek altijd en overal de schoonheid. Ook in de oorlog. Die is afschuwelijk, maar toch zijn ook daar momenten en gevoelens die met het oog van de kunstenaar gezien, zo oneindig mooi zijn, dat gloeiende hartstocht en gelukje de tranen over de wangen doen lopen en je hart zwelt van hoop en hunkering". "Hij kijkt als een dichter en schrijver", stelt Van Ditzhuyzen vast. "Hij schrijft op hoe prachtig een paard met wilde manen bij een hek staat. Dat is een overlevingsstruc. Door oog te hebben voor schoonheid

'Hij was officier, arts en dirigent, en hij schrijft zo mooi, heel poëtisch en literair, alsof je naast hem zit'

Reinildis van Ditzhuyzen. Foto Bart Homburg

verdringt hij de gruwelijkheden van de oorlog". Terwijl Hermann oog in oog met de vijand staat, tennist Mimi in Wenen. Haar brieven zijn anders, niet altijd vol begrip voor het lot van haar minnaar. Uiteindelijk zal het daarop stuklopen, maar dat verhaal moet het boek vertellen. Na de breuk zouden ze elkaar nooit meer zien, maar Mimi blijft hem in zekere zin trouw door de brieven altijd te bewaren. Ook de vijf die ze zelf schreef en die per kerende post terugkwamen omdat ze door de oorlogsomstandigheden niet konden worden bezorgd. "Vrouwen schreven vaak jammerbrieven, stortten hun ellende uit op papier. Mannen konden dat niet, die mochten niet schrijven dat het slecht ging, of dat ze gingen verliezen, want dat zou demoraliserend werken. Dat soort verwijzingen werden door de censuur onleesbaar gemaakt". Interessant materiaal, maar de doorbraak blijft uit. Als ook spitwerk in het Weense Kriegsarchiv niets oplevert, krijgt zij een inval. Als Hermann arts is geweest, moet hij ook hebben gestudeerd. Wellicht aan de Universiteit van Wenen, en eindelijk, daar is het raak. "Ik was door het dollie heen. Ik heb hem! I've got him! Met zijn geboortedatum en alles erbij, zelfs een foto. Een knappe kerel!" Nu kan de onderzoekster de sporen naar het verleden pas echt lezen. "Ik heb zijn complete leven gereconstrueerd, soms denk ik wel eens dat ik meer van hem af weet dan hij zelf indertijd".

Ontheemd

Het verhaal dat ze in vogelvlucht vertelt, is een typisch Habsburgse geschiedenis, maar is ook het verhaal van het drama van de Europese Joden. Als na de Eerste Wereldoorlog Frans-Josefs 'Vielvölkerstaat' verkrumelt, komt ook de grote Joodse gemeenschap in Wenen onder druk te staan. En na de Anschluss in 1938, waarbij Oostenrijk opgaat in het Derde Rijk, is het lot van de Joden bepaald. Vertwijfeling, angst, het kamp, en de mensen die het

De kluis waarin de brieven zijn gevonden. Archiefphoto

Dat voert terug naar de opmerking aan het begin, Den Haag dat op de achtergrond raakt, en haar liefde voor Wenen. De vrouw met koffer op het Perron. "Dat gevoel heb ik nog steeds als ik er sta, alsof ik thuiskom. De bepalende jaren in mijn leven waren daar. Ik heb er ongelooflijk van genoten, ik leefde in de geschiedenis, het was een uitdaging, een dooie boel, maar ik heb ge-no-ten! Ik zong in de Staatsoper met de groten der aarde, weliswaar in het koor, maar toch. Het was een ongelooflijk leuk leven, ik ging naar bals, debuteerde, toneel, muziek, opera, het niveau was ongelooflijk hoog en ik was er zo hongerig naar, nog steeds. Ik studeerde geschiedenis en woonde midden in de geschiedenis. Dat was heel bijzonder".

Voorlopig zal zij in Wenen blijven, want er wachten nog twee boeken, onder meer over de familie van haar Nederlandse opdrachtgever Frederik Enschedé. "Hij vond dat onderzoek naar Mimi en Hermann wel aardig, maar vroeg me op een gegeven moment toch: 'Hoe zit het nou met het boek over mijn familie?' Weet je wat, dacht ik, ik laat hem zien waar ik precies mee bezig ben. Met een powerpoint erbij heb ik het verhaal verteld. Na afloop zei hij: 'Je hebt me zo gelukkig gemaakt, zo gelukkig'. Haar opdrachtgever is inmiddels op 89-jarige leeftijd overleden, Hermann en Mimi komen volgend jaar oktober weer tot leven.

overleven, Hermann is een van hen, wacht na de oorlog vaak een ontheemd bestaan. Terug naar Wenen, of naar Israël, of naar het veilige Amerika? Hermann kiest voor Argentinië en begint helemaal opnieuw. Reinildis van Ditzhuyzen volgt hem in haar boek op de voet. Zij vindt Hermann Lilienfeld ook terug in het amper bekende dwangarbeiderskamp in Vyhne, Slowakije. Zoals op veel plaatsen waar zij onderzoek deed, is ook hier sprake van een taalbarrière. "Ik heb gewoon iemand van de straat geplukt. Spreekt u Duits, Frans, Engels, Italiaans, Grieks?! 'Italiano!', riep iemand". En zo kan zij het verhaal beluisteren over het werkkamp waar Hermann met driehonderd Joden is terechtgekomen tijdens een zwerftocht naar een door Adolf Eichmann beloofde vrijplaats. De laatste bitterkoude oorlogswinter brengt Hermann door in de Karpaten, waarheen hij samen met een aantal andere kampgenoten is gevluht als de bewakers er na een door partizanen geleide opstand van door zijn gegaan. Het verblijf in de bergen is erger dan dat in het kamp, hoort Reinildis van Julianna Filova, die erbij is geweest en Hermann heeft gekend. "Een ooggetuige, het was allemaal zo verpletterend. Dat ik die vrouw heb gevonden, is een wonder. Toen ik haar een hand gaf, was ik één handdruk van hem verwijderd". Het strijdbare leven van Hermann Lilienfeld krijgt een kleurrijk vervolg na de Tweede Wereldoorlog in Buenos Aires. Met zijn toenmalige echtgenote vertrok hij in 1948 vanuit Rotterdam. In Argentinië volgen een scheiding en een nieuw huwelijk. Zijn karige inkomen vult hij aan met een Duitse uitkering in het kader van de Wiedergutmachung. "Dat betekende dat hij daarvoor ook een aanvraag had ingediend waarin hij moest uitleggen wat er met hem in de oorlog was gebeurd. Die verklaring heb ik gelezen. Voor mijn verhaal was dat een belangrijke ondersteuning, al weet ik niet of hij de toon nog wat somberder had gemaakt omdat hij die

Mimi en Hermann in vervolgen tijden, toen alles nog goed was. Archiefphoto